

SPLOŠNE KNJIŽNICE PO KNJIŽNIČNIH OBMOČJIH V LETU 2009

Milena Bon

Oddano: 9. 8. 2011 – Sprejeto: 10. 9. 2011

Kratki znanstveni prispevek

UDK 027.022(497.4)

Izvleček

Namen: Leta 2003 se je začelo strokovno povezovanje splošnih knjižnic v knjižnične območne mreže z osrednjo območno knjižnico z namenom zagotavljanja usklajenega razvoja knjižnične dejavnosti na območjih ter koordinacijo Centra za razvoj knjižnic pri NUK. V prispevku je analizirano delovanje in povezovanje splošnih knjižnic v knjižnične območne mreže z namenom, da bi ugotovili stopnjo razvitosti pogojev dela splošnih knjižnic.

Metodologija/pristop: Glede na zakonske podlage in strokovna priporočila je bil na podlagi statističnih podatkov v letu 2009 izdelan pregled stanja knjižnične dejavnosti na desetih knjižničnih območjih. Stanje knjižnične dejavnosti smo primerjali s socialno-ekonomskim položajem statističnih regij, kar predstavlja nov pristop k predstavitvi razvitosti slovenskih splošnih knjižnic.

Rezultati: Absolutne vrednosti so pokazale večjo razvitost devetih knjižnic na Osrednje-slovenskem območju, medtem ko so relativne vrednosti pokazale popolnoma drugačno sliko. Štiri knjižnice na Goriškem območju izkazujejo največjo razvitost.

Omejitve raziskave: Raziskava je omejena le na leto 2009 in enostavno statistično analizo. *Izvirnost/uporabnost raziskave:* Ugotovitve analize služijo splošnim knjižnicam pri načrtovanju strategije razvoja na območju in kot podlaga financierjem za primerno zagotavljanje sredstev za izvajanje knjižnične dejavnosti na posameznem območju. Pogoj za uspešno izpolnjevanje nalog vsake splošne knjižnice so namreč enakomerno oziroma usklajeno razviti vsi pogoji dela glede na strokovna priporočila.

Ključne besede: splošne knjižnice, osrednje območne knjižnice, knjižnična območja, razvitost splošnih knjižnic

Short scientific article

UDC 027.022(497.4)

Abstract

Purpose: Regional public libraries were initiated in 2003 to connect professional activities of libraries within regional networks and to ensure coordinated library development in a region in cooperation with the Library System Development Centre at the National and University Library performing a coordinating role. The article analyses the performance of public libraries and their integration in regional library networks in order to find out the level of development of conditions of performance of public libraries.

Methodology/approach: Statistical data for the year 2009 were the basis for the overview of library activities of ten library regions with regard to applicable legislation and library standards. The level of regional library activities is compared to the socio-economic situation of statistical regions thus representing a new approach to the presentation of Slovenian's public libraries' development.

Results: Absolute values indicate better development of nine libraries in the central Slovenia region while relative values offer a totally different picture. Four libraries in the region of Nova Gorica prove the highest level of development.

Research limitation: Research is limited to the year 2009 and basic statistical analysis.

Originality/practical implications: Findings of the analysis are useful for public libraries to plan their development strategy within a region and for financial bodies to provide for adequate financing for library activities in a specific region. The basic condition for successful public library performance is the even and harmonized development of conditions of performance as recommended by library standards.

Key words: public libraries, central regional libraries, library regions, development of public libraries

1 Uvod

Leta 2003 je dotedanjo matično službo, ki jo je skozi desetletja uspešno izvajala Narodna in univerzitetna knjižnica, nadomestila nova sistemska ureditev, ki prenaša strokovno povezovanje splošnih knjižnic v knjižnične območne mreže z osrednjo območno knjižnico. Njihova naloga je zagotavljanje koordinirane razvoja knjižnične dejavnosti na svojem območju. Da bi ugotovili stopnjo razvitosti pogojev dela splošnih knjižnic, smo na podlagi zbranih statističnih podatkov izdelali analizo z namenom pregleda stanja knjižnične dejavnosti po desetih območnih mrežah. Pri tem smo se oprli na zakonske podlage in strokovna priporočila ter naredili primerjavo s socialno-ekonomskim položajem statističnih regij, kar naj bi predstavljalo nov pristop k predstavitvi razvitosti slovenskih splošnih knjižnic po območjih. Raziskava je bila narejena za leto 2009.

2 Zakonske podlage in strokovna priporočila

Na podlagi 36. člena *Zakona o knjižničarstvu* (2001, v nadaljevanju: Zakon) morajo imeti knjižnice ustrezen obseg in izbor strokovno urejenega knjižničnega gradiva, ustrezno število ustrezno usposobljenih strokovnih delavcev, ustrezen prostor in opremo, ustrezno organizacijo knjižnične dejavnosti. Minimalni pogoji za splošne knjižnice za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe so opredeljeni v *Pravilniku o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003) in v *Pravilniku o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2008).

Standardi za splošne knjižnice (za obdobje od 1. maja 2005 do 30. aprila 2015), sprejeti 21. 5. 2005 na Nacionalnem svetu za knjižnično dejavnost (v nadaljevanju: Standardi), so strokovna priporočila za učinkovito in gospodarno organiziranje javne splošne knjižnične dejavnosti za doseganje družbenih ciljev. Uporabljajo se za njeno načrtovanje, financiranje ter spremljanje uspešnosti in učinkovitosti, pri čemer se za ugotavljanje stanja razvoja knjižnic uporabljajo vsi elementi standardov. Prvi pogoj za uspešno izpolnjevanje nalog vsake knjižnice so enakoverno oziroma usklajeno razviti vsi pogoji dela, ki jih priporočajo standardi. Osnova za izračune standardnih določil je število prebivalcev gravitacijskega območja. Sledijo usmeritvam Unescovega *Manifesta o splošnih knjižnicah* in *IFLA/Unesco standardom za splošne knjižnice* (2002) ter strokovnim ugotovitvam domačega in tujega znanja. Ponujajo nove možnosti za učinkovito, racionalno in hitro posredovanje knjižničnega gradiva ter informacij.

3 Osrednje območne knjižnice in zasnova analize

Za območje pokrajine ali dela pokrajine opravlja posebne naloge osrednja območna knjižnica (v nadaljevanju: območna knjižnica ali OOK) v skladu s 27. členom Zakona in *Pravilnika o osrednjih območnih knjižnicah* (2003) ter *Pravilnika o pogojih za opravljanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003, 2008). OOK poleg funkcije osrednje knjižnice strokovno povezuje splošne knjižnice v knjižnične območne mreže z namenom zagotavljanja koordiniranega razvoja knjižnične dejavnosti na območju, določenem v prilogi *Pravilnika o pogojih za opravljanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003), tj. Mreža splošnih knjižnic v Sloveniji.

Na Sliki 1 je zemljevid Slovenije s prikazom razdelitve občin v deset knjižničnih območij. Stanje na zemljevidu, ki je dostopen na spletni strani Statističnega urada RS (<http://www.stat.si/>), je zastarelo, saj so na zemljevidu upoštevane občine, ustanovljene do leta 2003. Meje območnih in osrednjih knjižnic ostajajo enake, le število občin se je povečalo.

Slika 1: Osrednje območne splošne knjižnice s pripadajočimi občinami (vir: SURS, 2010, <http://www.stat.si/katalogrds/podstrani/karte/karta23aaprint.jpg>)

Deset knjižničnih območij in območnih knjižnic s sedežem ter številom osrednjih knjižnic v območni mreži (v katero ni všteta OOK) ter številom potencialnih uporabnikov območja glede na širše in ožje območje OOK je predstavljenih v Preglednici 1. Osrednje območne knjižnice pokrivajo svojo medobčinsko mrežo knjižnic kot osrednje knjižnice in hkrati še širše območje, ki je območje izven medobčinske mreže območne knjižnice (4. člen Pravilnika o OOK), katerega pokrivajo osrednje knjižnice.

Preglednica 1: Območja, območne knjižnice s sedežem in številom osrednjih knjižnic ter številom potencialnih uporabnikov (2009)

Območje	Območna knjižnica	Sedež in število knjižnic v območni mreži	Število potencialnih uporabnikov območja		
			vseh	ožje med-občinska mreža	širše
Celjsko	Osrednja knjižnica Celje	CELJE – 11	304.731	63.659	241.072
Dolenjsko	Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto	NOVO MESTO – 8	212.284	63.667	148.617

Območje	Območna knjižnica	Sedež in število knjižnic v območni mreži	Število potencialnih uporabnikov območja		
			vseh	ožje med-občinska mreža	širše
Gorenjsko	Osrednja knjižnica Kranj	KRANJ - 4	202.903	79.539	123.364
Goriško	Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica	NOVA GORICA - 3	119.080	59.144	59.936
Koroško	Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika	RAVNE NA KOROŠKEM - 3	72.812	25.827	46.985
Obalno-kraško	Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, Koper	KOPER - 5	145.926	52.212	93.714
Osrednje-slovensko	Mestna knjižnica Ljubljana	LJUBLJANA - 8	546.349	329.957	216.392
Pomursko	Pokrajinska in študijska knjižnica	MURSKA SOBOTA - 3	119.548	57.151	62.397
Spodnjepodravsko	Knjižnica Ivana Potrča Ptuj	PTUJ - 1	86.367	69.472	16.895
Štajersko	Mariborska knjižnica	MARIBOR - 2	236.976	182.563	54.413
SKUPAJ	10	48	2.046.976	983.191	1.063.785

OOK izvajajo štiri posebne naloge: zagotavljajo povečan in zahtevnejši izbor knjižničnega gradiva in informacij, nudijo strokovno pomoč vsem knjižnicam s svojega območja, koordinirajo zbiranje, obdelavo in hranjenje domoznanskega gradiva za svoje območje in usmerjajo izločeno knjižnično gradivo s svojega območja. Sredstva države pri sofinanciranju knjižnic za izvajanje posebnih nalog zagotovi Ministrstvo za kulturo na podlagi 55. člena Zakona. Ministrstvo za kulturo vse območne knjižnice letno pozove k predložitvi programov za izvedbo posebnih nalog območnih knjižnic. Višina sredstev, namenjena financiranju teh posebnih nalog za posamezno leto, je določena z letnim državnim proračunom. Financiranje nalog območnih knjižnic je predmet neposrednega poziva v skladu s 27. členom Zakona in 26. členom *Zakona o javnih financah* (1999).

Pravilnik o OOK nalaga nacionalni knjižnici, da poroča o izvajanju dejavnosti po območjih in za vso državo. S tem namenom sta bili izdelani dve poročili na podlagi poročil posamezne območne knjižnice v letu 2007 za obdobje od 2003 do 2006 (Karun in Kodrič - Dačić, 2007), naslednje pa konec leta 2010 za obdobje od 2007 do 2009 (Bon, Karun in Vodeb, 2010). Glede na novo sistemsko ureditev in ugotovitev drugega poročila o izvajanju posebnih nalog OOK, se je

izoblikovala ideja, da izdelamo analizo stanja knjižnične dejavnosti oz. stopnjo razvitosti pogojev dela po območjih na podlagi dostopnih statističnih podatkov.

V analizi stanja razvitosti pogojev dela in stanja knjižnične dejavnosti splošnih knjižnic smo zajeli podatke o knjižnični zbirki, prirastu, deležu včlanjenih prebivalcev, izposojevališčih (knjižnična mreža), obisku, izposoji, prihodkih za izvajanje dejavnosti, številu knjižničnih delavcev, sredstvih za izvajanje posebnih nalog območnosti, brezposelnosti in bruto družbenem prihodku po statističnih regijah.

Za pričujočo analizo smo uporabili sledeče vire:

- BibSiSt (<http://bibsist.nuk.uni-lj.si/index.php>) – podatki statističnih meritev o delu slovenskih knjižnic,
- Statistični urad RS (SURS, <http://www.stat.si/>) – podatki o številu registriranih brezposelnih oseb in višini bruto domačega proizvoda na prebivalca (BDP),
- Ministrstvo za kulturo (www.mk.gov.si/) – podatki o sredstvih za izvajanje posebnih nalog OOK,
- poročila OOK-jev za leto 2009¹.

Ugotovitve analize bodo služile načrtovanju strategije razvoja splošnih knjižnic in predstavnikom lokalnih skupnosti ter financerjem za primerno zagotavljanje sredstev za izvajanje knjižnične dejavnosti na posameznih območjih v slovenskem prostoru. Pogoj za uspešno izpolnjevanje nalog vsake splošne knjižnice so enakomerno oziroma usklajeno razviti vsi pogoji dela glede na strokovna priporočila.

4 Splošne knjižnice po območjih – absolutne vrednosti

Splošne knjižnice strokovno oblikujejo knjižnično zbirko knjižnega in neknjižnega gradiva z nakupom, darovi, zameno in OOK še z obveznim izvodom. V Sloveniji imajo največjo knjižnično zbirko (24,9 %) in prirast gradiva (24,8 %), od tega 27 % knjižnega gradiva (KG) knjižnice na Osrednjeslovenskem območju. Tu je skoncentrirano tudi največje število prebivalcev – potencialnih uporabnikov (26,7 %) splošnih knjižnic. Najmanjšo knjižnično zbirko imata dve knjižnici Spodnjepodravskega območja (3,7 %), ki je po številu prebivalcev (4,2 %) na predzadnjem mestu, pred štirimi knjižnicami na Koroškem območju

¹ Letna poročila, ki jih OOK izdelajo za financerja, so dostopna na Ministrstvu za kulturo, ta jih posreduje tudi CeZarju pri NUK.

(3,6 %). Slednje imajo tudi najmanjši prirast enot knjižničnega gradiva (3,8 %) (Preglednica 2).

Preglednica 2: Številčno stanje knjižnične zbirke in njenega prirasta v letu 2009

Območje	Potencialni uporabniki	Knjižnična zbirka (KZ)	Prirast (KZ)
Celjsko	304.731	1.388.215	66.291
Dolenjsko	212.284	1.240.146	59.829
Gorenjsko	202.903	1.047.178	54.627
Goriško	119.080	882.321	43.843
Koroško	72.812	450.227	20.316
Obalno-kraško	145.926	813.958	41.975
Osrednjeslovensko	546.349	2.536.903	151.056
Pomursko	119.548	617.036	27.676
Spodnjepodravsko	86.367	374.980	21.385
Štajersko	236.976	856.803	47.635
SKUPAJ	2.046.976	10.207.767	534.633

Osrednjeslovensko območje je imelo v letu 2009 največjo zbirko neknjižnega gradiva (28 %) in v slovenskem prostoru, primerjalno z vsemi splošnimi knjižnicami, tudi največji prirast le-tega (38 %). Najmanjša je bila zbirka neknjižnega gradiva (NKG) na Spodnjepodravskem območju (3 %). Zaloga NKG je slaba tudi na Pomurskem, Obalno-kraškem in Koroškem območju (4 %). Najmanjši prirast neknjižnega gradiva beležijo na Pomurskem in Spodnjepodravskem (3 %) ter Koroškem območju (4 %).

Največjo zbirko elektronskih virov, dostopnih na daljavo, imajo na Goriškem (5762), najmanjšo pa na Spodnjepodravskem območju (66). Na Pomurskem območju niso v letu 2009 pridobili nobenega novega elektronskega vira, dostopnega na daljavo. Največ novonaročenih elektronskih virov, dostopnih na daljavo, so pridobili na Dolenjskem območju (77). Po številu naročenih serijskih publikacij s 3237 naslovi prednjači Osrednjeslovensko območje, medtem ko ima najmanj naročenih naslovov Spodnjepodravsko območje (781 naslovov).

Na Osrednjeslovenskem območju je v devetih splošnih knjižnicah včlanjenih 30 % vseh prebivalcev. Nizek odstotek potencialnih uporabnikov je včlanjenih na Spodnjepodravskem (3 %), Pomurskem in Koroškem območju (4 %) (Preglednica 3).

Preglednica 3: Številčno stanje članstva, izposojevališč, obiska, izposoje in prihodkov v letu 2009

Območje	Potencialni uporabniki	Število članov	Izposojevališča	Obisk	Izposoja	Prihodki (v EUR)
Celjsko	304.731	68.858	50	1.180.356	3.511.397	6.386.681
Dolenjsko	212.284	51.262	28	1.032.536	2.474.435	5.190.615
Gorenjsko	202.903	46.002	37	909.362	2.436.345	4.871.246
Goriško	119.080	35.437	21	581.731	1.584.053	3.454.812
Koroško	72.812	20.034	14	407.399	823.363	1.856.120
Obalno-kraško	145.926	37.608	17	760.481	1.206.974	3.889.687
Osrednje-slovensko	546.349	150.981	63	2.845.658	7.774.679	15.095.081
Pomursko	119.548	26.819	13	337.355	1.046.058	2.098.292
Spodnje-podravsko	86.367	16.117	5	222.450	872.649	1.594.050
Štajersko	236.976	53.481	26	922.869	2.228.700	4.660.547
SKUPAJ	2.046.976	506.599	274	9.200.197	23.958.653	49.097.130

Mreža izposojevališč (krajevne knjižnice, premične zbirke in bibliobus) je najbolj razpredena na Osrednjeslovenskem območju (63). Dobro je razvejana knjižnična mreža na Celjskem območju, glede na to, da na tem območju nobena od 12 splošnih knjižnic nima bibliobusa, ampak deluje knjižnična dejavnost v knjižnični mreži krajevnih knjižnic in s premičnimi zbirkami (50). Spodnjepodravsko območje obsega samo 5 izposojevališč, imajo pa razgibano mrežo postajališč bibliobusa (46 krajev in 51 postajališč bibliobusa) (Preglednica 3).

Tudi pri izposoji je slika primerljiva z ostalimi kazalniki stanja: na Osrednjeslovenskem območju so v letu 2009 izposodili 32 % vsega gradiva v slovenskem prostoru, medtem ko na Koroškem le 3 %. Slaba izposoja je tudi na Pomurskem in Spodnjepodravskem območju (4 %). Finančni prilivi so v Osrednji Sloveniji najvišji (31 % od vseh sredstev), na Spodnjepodravskem samo 3 % in 4 % na Koroškem ter Pomurskem območju.

5 Splošne knjižnice po območjih – izračuni na potencialne uporabnike

Absolutne vrednosti sicer nakazujejo večjo razvitost knjižnic na Osrednjeslovenskem območju, vendar pa relativne vrednosti kažejo drugačno sliko (Preglednica 4). Največjo knjižnično zbirko (KZ) na potencialnega uporabnika

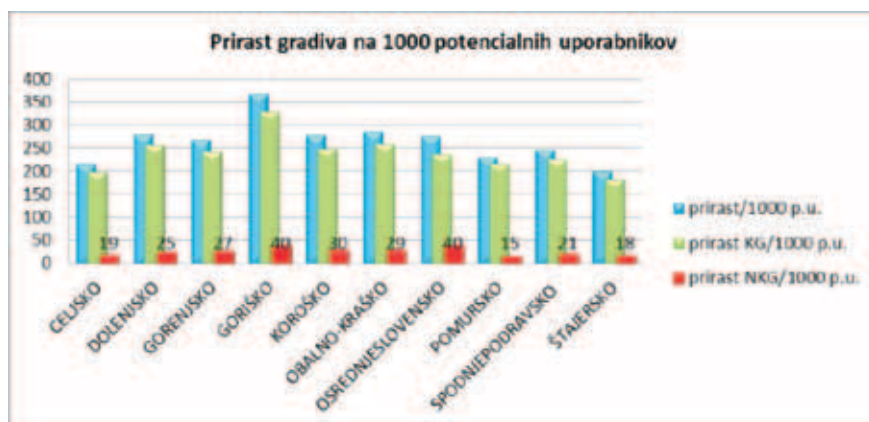

ima Goriško (7,4 enot), sledijo mu Koroško (6,2), Dolenjsko (5,8), Obalno-kraško (5,6), Gorenjsko in Pomursko (5,2), Celjsko in Osrednjeslovensko območje (4,6). Pod določili standarda je knjižnična zbirka na Spodnjepodravskem območju (4,3). Najbolj pa zaostaja Štajersko območje s 3,6 enotami na prebivalca. Največji skupni prirast knjižničnega gradiva na tisoč potencialnih uporabnikov ima znova Goriško – 37 enot na potencialnega uporabnika, sledi Obalno-kraško z 29 enotami, nato Dolenjsko, Koroško in Osrednjeslovensko (28 enot), Gorenjsko (27 enot), Spodnjepodravsko (25), Celjsko (22 enot) in na zadnjem mestu je Štajersko območje z 20 enotami.

Preglednica 4: Kazalniki delovanja splošnih knjižnic po območjih v letu 2009

območje	potencialni uporabniki (p. u.)	KZ/ p. u.	prirast/ 1.000 p. u.	prirast KG/ 1.000 p. u.	prirast NKG/ 1.000 p. u.	% čl./ p.u.	obisk/ p. u.	izposoja/ p. u.	prihodki v EUR/ p. u.
Celjsko	304.731	4,6	218	198	19	22,6%	3,9	12	21
Dolenjsko	212.284	5,8	282	257	25	24,1%	4,9	12	24
Gorenjsko	202.903	5,2	269	242	27	22,7%	4,5	12	24
Goriško	119.080	7,4	368	329	40	29,8%	4,9	13	29
Koroško	72.812	6,2	279	249	30	27,5%	5,6	11	25
Obalno-kraško	145.926	5,6	288	259	29	25,8%	5,2	8	27
Osrednjeslovensko	546.349	4,6	276	237	40	27,6%	5,2	14	28
Pomursko	119.548	5,2	232	217	15	22,4%	2,8	9	18
Spodnjepodravsko	86.367	4,3	248	227	21	18,7%	2,6	10	18
Štajersko	236.976	3,6	201	183	18	22,6%	3,9	9	20
SKUPAJ	2.046.976	5,0	261	233	28	24,7%	4,5	12	24

V letu 2009 je v slovenskem povprečju prirast knjižnega (KG) in neknjižnega (NKG) gradiva 95 % vrednosti, ki jih določa standard. Vrednosti letnega prirasta knjižničnega gradiva po standardu je presegle pet območij: Goriško 134 % (368 enot na 1000 potencialnih uporabnikov oz. skupaj 39.133 enot), Obalno-kraško 105 % (288 enot na 1000 potencialnih uporabnikov oz. skupaj 37.773 enot), 102 % Dolenjsko (282 enot na 1000 potencialnih uporabnikov oz. skupaj 54.557 enot), 101 % Koroško (279 enot na 1000 potencialnih uporabnikov oz. skupaj 18.163 enot) in Osrednjeslovensko (276 enot na 1000 potencialnih uporabnikov oz. skupaj 150.246 enot). Vrednosti letnega prirasta po standardu pa niso dosegli na Gorenjskem 98 % (269 enot na 1000 potencialnih uporabnikov), v Spodnjepodravskem 90 % (248 enot na 1000 potencialnih uporabnikov), na Pomurskem 84 % (232 enot na 1000 potencialnih uporabnikov), Celjskem 79 % (218 enot na 1000 potencialnih uporabnikov) in na Štajerskem območju 73 % (201 enota na 1000 potencialnih uporabnikov) (Preglednica 4 in Slika 2).

Slika 2: Prirast knjižničnega gradiva v splošnih knjižnicah po območjih v letu 2009

V standardu določenemu odstotku članov (40 %) so se najbolj približale štiri knjižnice Goriškega območja z 29,8 % včlanjenostjo prebivalcev. Sledi devet knjižnic Osrednjeslovenskega (27,6 %) in štiri Koroškega (27,5 %) območja. Najmanj včlanjenih prebivalcev je v dveh knjižnicah Spodnjepodravskega območja (18,7 %). Slovensko povprečje včlanjenih prebivalcev je 24,7 %.

V prostore knjižnice so v letu 2009 najpogosteje stopili obiskovalci štirih knjižnic Koroškega območja (6-krat letno) in si povprečno izposodili 11 enot knjižničnega gradiva. Petkrat letno so obiskali knjižnice prebivalci Dolenjskega (12 izposojenih enot na prebivalca), Goriškega (13 izposojenih enot na prebivalca), Obalno-kraškega (8 izposojenih enot na prebivalca) in Osrednjeslovenskega območja. Slednji so si povprečno izposodili največ enot knjižničnega gradiva (14 izposojenih enot na prebivalca). Štirikrat v letu 2009 so obiskali knjižnico prebivalci Celjskega (12 izposojenih enot na prebivalca), Gorenjskega (12 izposojenih enot na prebivalca) in Štajerskega območja (9 izposojenih enot na prebivalca). Najmanj pa obiskujejo knjižnice prebivalci Spodnjepodravskega (trikrat letno z 10 izposojenimi enotami) in Pomurskega (trikrat letno z 9 izposojenimi enotami). Dvanajst knjižnic Osrednjeslovenskega območja se ponaša z najvišjo izposojeno knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika (14 enot), najmanjšo pa beležijo knjižnice Obalno-kraškega območja (8 izposojenih enot na potencialnega uporabnika) (Slika 3). Povprečen obisk na potencialnega uporabnika v slovenskih knjižnicah je bil 4,5-krat letno v letu 2009 z 12 izposojenimi enotami, preračun na aktivne člane knjižnic pa predstavlja 45,6 izposojenih enot na člana v letu 2009.

Slika 3: Obisk in izposoja v splošnih knjižnicah po območjih na potencialnega uporabnika v letu 2009

Največje število medknjižničnih izposoj beleži dvanajst knjižnic Celjskega (2940 enot), najmanjšega pa Spodnjepodravsko območje s 464 enotami (dve knjižnici). V letu 2009 je bilo med slovenskimi splošnimi knjižnicami 16.263 enot medknjižničnih izposoj.

Leta 2009 je pet območnih knjižnic že zagotovilo dostop do elektronskih virov na daljavo za uporabnike širšega območja (Osrednja knjižnica Celje, Osrednja knjižnica Kranj, Mestna knjižnica Ljubljana, Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica), tri so ga zagotovile z lokacije knjižnic (Mariborska knjižnica, Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem in Knjižnica Ivana Potrča Ptuj). Brez dostopa na daljavo do podatkovnih zbirk so bili uporabniki na območju Osrednje knjižnice Srečka Vilharja Koper in Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota. Najbolje so z informacijsko-komunikacijsko tehnologijo opremljene knjižnice na Osrednjeslovenskem območju, najslabše pa na Spodnjepodravskem in Pomurskem.

Primerjava kazalnikov kaže na opazne razlike med območji: izstopa Goriško, saj imajo knjižnice na območju največ prihodkov (29 EUR na prebivalca), največjo knjižnično zbirko (7,4 enote na prebivalca), največji prirast knjižničnega gradiva (368 enot na 1000 prebivalcev) in največje število članov (29,8 %). Največjo izposajo imajo knjižnice na Osrednjeslovenskem območju (14 enot na prebivalca), največ obiska (5,6 obiska na prebivalca) pa knjižnice Koroškega območja.

Štiri knjižnice Pomurskega in dve Spodnjepodravskega območja imajo najmanj prihodkov na potencialnega uporabnika (18 EUR), slednje tudi najnižji obisk (2,6 na prebivalca) in najmanjše število članov (18,7 %). Najnižjo izposajo ima šest knjižnic Obalno-kraškega območja (8 enot na prebivalca). Najmanjšo zbirko (3,6 enote na prebivalca) in najnižji prirast (201 enota na 1000 prebivalcev) knjižničnega gradiva imajo tri knjižnice Štajerskega območja (Preglednica 4).

Največ strokovnih (31 %) in vseh zaposlenih v knjižnični dejavnosti (29 %) je zaposlenih v devetih knjižnicah na Osrednjeslovenskem območju. Najmanj zaposlenih (4 %) pa je v dveh knjižnicah Spodnjepodravskega in Koroškega območja, s tem da je na Spodnjepodravskem področju tudi najmanj strokovnih delavcev (3 %). Na Pomurskem območju je tudi nizek odstotek strokovnih delavcev (3 %) in vseh zaposlenih (5 %), v primerjavi s Slovenijo.

Preračunano na 1000 prebivalcev so z zaposlenimi najbolj zasedeni na Goriškem (0,71). Najmanj knjižničnih delavcev na 1000 potencialnih uporabnikov pa imajo na Pomurskem (0,45), Štajerskem (0,48) in na Spodnjepodravskem območju (0,49 (Preglednica 5).

Preglednica 5: Knjižnični delavci v splošnih knjižnicah po območjih v letu 2009

območje	potencialni uporabniki	strokovni delavci skupaj (EPZ ²)	delavci skupaj (EPZ)	vsi zaposleni/ 1.000 p. u.	SD (EPZ)	vsi delavci (EPZ)
Celjsko	304.731	131	156	0,51	15 %	14 %
Dolenjsko	212.284	93	119	0,56	10 %	10 %
Gorenjsko	202.903	85	110	0,54	9 %	10 %
Goriško	119.080	53	84	0,71	6 %	7 %
Koroško	72.812	32	45	0,62	4 %	4 %
Obalno-kraško	145.926	69	91	0,62	8 %	8 %
Osrednjeslovensko	546.349	281	331	0,60	31 %	29 %
Pomursko	119.548	35	54	0,45	4 %	5 %
Spodnjepodravsko	86.367	26	42	0,49	3 %	4 %
Štajersko	236.976	92	114	0,48	10 %	10 %
SKUPAJ	2.046.976	897	1146	0,56	100 %	100 %

2 *Ekvivalent polne zaposlitve.*

6 Izvajanje posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic

Prav gotovo ima vpliv na stanje knjižnične dejavnosti tudi deset osrednjih območnih knjižnic, ki splošne knjižnice povezujejo v območne mreže in s sredstvi Ministrstva za kulturo zagotavljajo koordinirano izvajanje knjižnične dejavnosti z izvajanjem posebnih nalog. OOK imajo v svoji mreži različno število splošnih knjižnic: Ptuj (1), Maribor (2) Murska Sobota (3), Nova Gorica (3), Ravne na Koroškem (3), Kranj (4), Koper (5). Na Osrednjeslovenskem območju je prišlo do spremembe leta 2008, ko se je število osrednjih knjižnic zaradi združitve 5 knjižnic v Mestno knjižnico Ljubljana iz 11 zmanjšalo na 8, Novo mesto jih ima tudi 8. Največjo mrežo pa ima Celje (11) (Preglednica 1).

Višina sredstev Ministrstva za kulturo za izvajanje posebnih nalog, ki jih podeljuje z neposrednim pozivom, je od leta 2003 naraščala, vendar še vedno ne zadošča za izvajanje teh posebnih nalog v polnem obsegu: sredstva naj bi pokrivala stroške posamezni OOK za vsaj tri strokovne delavce, medtem ko sta bila do zdaj financirana največ dva na OOK (Preglednica 6).

Preglednica 6: Višina sredstev za izvajanje posebnih nalog OOK v obdobju 2003–2009 (vir: Ministrstvo za kulturo, www.mk.gov.si/)

Leto	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
sredstva v EUR	254.941	341.258	410.417	795.833	802.300	856.550	877.000
indeks	100	134	161	312	315	336	344

V letu 2009 so območne knjižnice porabile največ sredstev za zaposlene (458.161,37 EUR), sledijo sredstva za gradivo (225.916,56 EUR), za programске stroške (90.537,86 EUR) in za digitalizacijo gradiva (88.875,59 EUR). Za izvedbo prve naloge so OOK namenile 366.197,14 EUR, za izvedbo druge naloge 182.583,12 EUR, za izvedbo tretje 303.053,51 EUR in za izvedbo četrte 11.657,61 EUR (Slika 4).

7 Vpliv brezposelnosti³

Po podatkih SURS je v letu 2008 na ravni Slovenije delež registriranih brezposelnih oseb med aktivnim prebivalstvom znašal 6,7 %. Višjo stopnjo registrirane brezposelnosti od slovenskega povprečja je v tem letu izkazovala slaba polovica

3 Objavljeni podatki po mesecih pomenijo stanje registriranih brezposelnih oseb na zadnji dan obdobja, torej v decembru na dan 31.12.

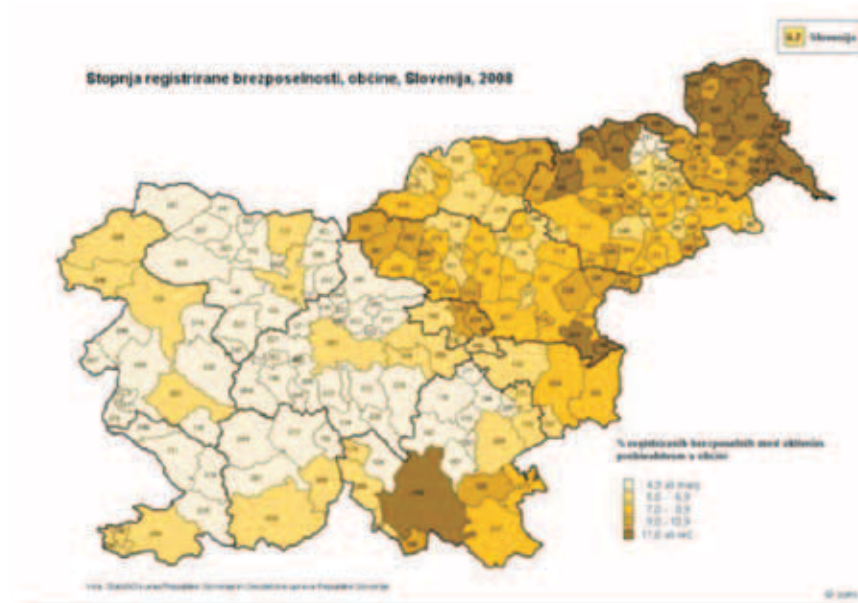
Slika 4: Sredstva za izvajanje posebnih nalog OOK v letu 2009 po posameznih nalogah (vir: Poročila OOK za leto 2009)

občin. Večina občin z najvišjimi vrednostmi tega kazalnika je sodila v vzhodno oz. severovzhodno Slovenijo. Z najvišjo brezposelnostjo (z več kot 15 % stopnjo registrirane brezposelnosti) so se leta 2008 spopadale občine Rogašovci (19,6 %), Kuzma (18,3 %), Cankova (16,7 %), Turnišče (16,1 %), Dobrovnik (16 %), Velika Polana (15,9 %) in Lendava (15,7 %) (Slika 5).

Samo 5 občin med 35, ki so imele več kot 10 % stopnjo registrirane brezposelnosti, ni sodilo v pomursko statistično regijo, ki se ujema tudi s Pomurskim območjem splošnih knjižnic. V pomurski statistični regiji je bil tako v letu 2008 delež registriranih brezposelnih oseb med aktivnim prebivalstvom največji (12,2 %).

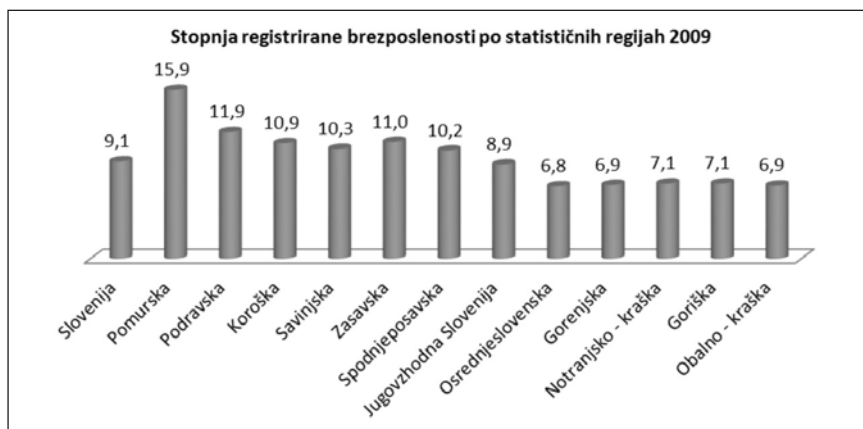
Med ekonomsko bolj razvite dele države so leta 2008 sodile občine, ki ležijo v osrednji in zahodni Sloveniji; tam so tudi stopnje registrirane brezposelnosti praviloma nižje. V 68 občinah, to je približno 32 % vseh občin, je bila stopnja registrirane brezposelnosti manj kot 5 %. Najnižjo stopnjo registrirane brezposelnosti sta imeli občini Cerklje (1,6 %) in Idrija (2,2 %) – obe iz goriške statistične regije in Goriškega območja splošnih knjižnic, ki je imela tudi med statističnimi regijami najnižjo stopnjo registrirane brezposelnosti (4,3 %), hkrati pa kazalniki kažejo tudi najvišjo razvitost knjižnične dejavnosti glede na standarde in potencialne uporabnike.

Stopnja registrirane brezposelnosti se je na ravni Slovenije v letu 2009 povečala na 9,1 %. Najvišjo brezposelnost (z več kot 17 odstotno stopnjo registrirane brezposelnosti) v letu 2009 beležijo znova občine Rogašovci (24,0 %), Kuzma (22,3 %), Cankova (22,0 %), Dobrovnik (20,3 %), Turnišče (19,3 %), Lendava (18,8 %) in Velika Polana (18,8 %) (Slika 6).

Slika 5: Stopnja registrirane brezposelnosti po občinah v letu 2008 (vir: SURS, 2010, <http://www.stat.si/TematskaKartografija/ExtraLayer.aspx?id=4648>)

Nad slovenskim povprečjem je 114 od 210 občin in kar šest statističnih regij, ki večinoma segajo v vzhodno Slovenijo in jih lahko primerjamo s Pomurskim, Štajerskim, Spodnjepodravskega, Koroškim, Celjskim, deloma Dolenjskim in deloma Osrednjeslovenskim območjem splošnih knjižnic.

Slika 6: Stopnje registrirane brezposelnosti po statističnih regijah v letu 2009 (v %) (vir: SURS, 2011⁴)

8 Vpliv višine bruto domačega proizvoda na prebivalca (BDP)⁵

V primerjavi z letom 2005 si je svoj položaj glede na slovensko povprečje, merjen z indeksom BDP na prebivalca, najbolj izboljšala podravska statistična regija, in sicer za 1 odstotno točko (s 83,5 leta 2005 na 84,5 leta 2006), najbolj poslabšala pa zasavska statistična regija, in sicer za 2,6 odstotne točke (s 70,6 na 68,0). Leta 2006 se je BDP na prebivalca v statističnih regijah Slovenije gibal od 66,2 % slovenskega povprečja v pomurski regiji do 144,3 % v osrednjeslovenski regiji (Slika 7). Razlike med statističnimi regijami glede na velikost BDP so velike, saj na primer samo dve regiji (osrednjeslovenska in podravska) ustvarita polovico (49,5 %), pri čemer osrednjeslovenska regija več kot tretjino (36,1 %) celotnega nacionalnega BDP. Bruto domači proizvod na prebivalca v standardih kupne moči za Slovenijo je leta 2009 znašal 86 % povprečnega v EU-27, natančnejši podatki po statističnih regijah pa še niso dostopni.

Treba je opozoriti, da v nekaterih regijah dnevna migracija delavcev lahko pomembno vpliva na BDP na prebivalca. Neto pritok dnevnih delovnih migrantov v teh regijah poveča proizvodnjo do take ravni, kakršne ne bi bilo

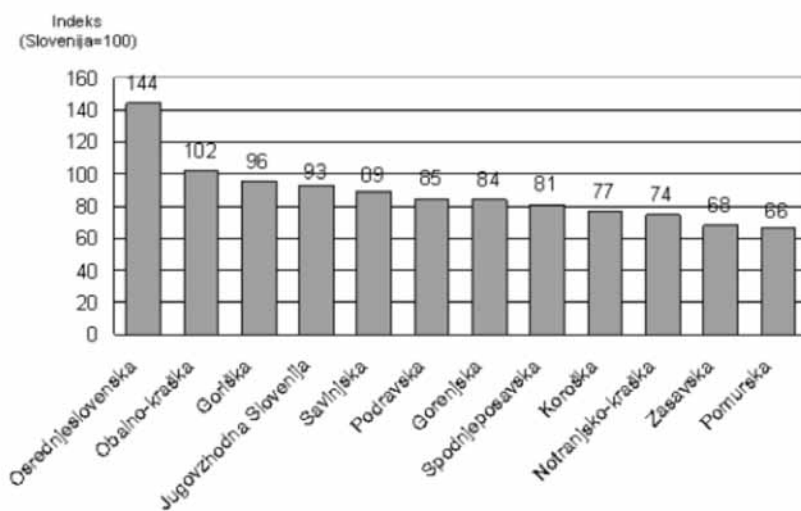
4 SURS, M. Divjak, osebna komunikacija, 10. 2. 2011.

5 Po SURS bruto družbeni proizvod (BDP) in torej tudi BDP na prebivalca meri skupno gospodarsko aktivnost neke regije. Lahko ga uporabimo za primerjavo stopnje ekonomske aktivnosti regij. BDP ne meri dohodka, ki ga na koncu prejmejo gospodinjstva oz. prebivalci v regiji.

mogoče doseči samo z lokalnim aktivnim prebivalstvom. Posledica tega je, da je lahko BDP na prebivalca v teh regijah precenjen, v regijah z neto odtokom dnevni delovnih migrantov pa podcenjen.

Najnižja raven objavljana podatkov o BDP po SURS je statistična regija, kar pomeni, da je primerjava s knjižničnimi območji lahko samo približna, ker ne moremo narediti izračuna po občinah, ki so znotraj knjižničnih območij. Na podlagi podatkov smo ocenili, da je ekonomska razvitost regije vplivala na razvitost knjižnične dejavnosti v letu 2009, med najbolj razvitimi je bilo osrednjeslovensko območje, medtem ko je pomursko območje sodilo med slabše razvita knjižnična območja.

Slika 7: Bruto domači proizvod v tekočih cenah po statističnih regijah v letu 2006 (vir: SURS, 2008, http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2064)

9 Razprava

Glede na podatke **absolutnih vrednosti**, smo ugotovili, da je stanje knjižne dejavnosti, najboljše v devetih *Osrednjeslovenskih knjižnicah*, saj imajo v slovenskem prostoru 32 % izposoje, 31 % prihodke za dejavnost in enak odstotek obiska, 30 % število članov od 27 % potencialnih uporabnikov ter 23 % mreže izposojevališč. Kazalniki kažejo nizke vrednosti pri štirih knjižnicah s Koroskega območja (3 % izposoje, 4 % potencialnih uporabnikov, članov, obiska, prihodkov, 5 % izposojevališč) in štirih Pomurskega območja (4 % obiska, iz-

posoje, prihodkov, 5 % članov, izposojevališč, 6 % potencialnih uporabnikov). Najnižje vrednosti so pri dveh knjižnicah Spodnjepodravskega območja (2 % izposojevališč in obiska, 3 % prihodkov in članov, 4 % potencialnih uporabnikov in izposoje).

Absolutne vrednosti sicer nakazujejo večjo razvitost knjižnic na Osrednjeslovenskem območju, vendar pa **relativne vrednosti**, torej izračuni na potencialne uporabnike, kažejo drugačno sliko. Štiri knjižnice na Goriškem območju izkazujejo največjo razvitost: imajo največjo knjižnično zbirko na potencialnega uporabnika (7,4 enote), prirast (368 enot, od tega 329 enot KG in 40 NKG), največji odstotek včlanjenih prebivalcev (29,8 %), največji obisk (4,9 %) in največ prihodka (29 EUR na potencialnega uporabnika). Ta je osnova za izvajanje dejavnosti in zaposlitev knjižničnih delavcev, ki je v slovenskih splošnih knjižnicah tu največ na 1000 prebivalcev (0,71). Enakovredno Goriškemu območju je visok prirast NKG v devetih knjižnicah Dolenjskega območja (40 enot na 1000 potencialnih uporabnikov). Izposoja pa je najvišja na Osrednjeslovenskem območju, in sicer 14 na potencialnega uporabnika.

Največ strokovnih (31 %) in vseh zaposlenih v knjižnični dejavnosti (29 %) je zaposlenih v devetih knjižnicah na Osrednjeslovenskem območju. Najmanj zaposlenih (4 %) pa je v dveh knjižnicah Spodnjepodravskega in Koroškega območja s tem, da je na Spodnjepodravskem področju tudi najmanj strokovnih delavcev (3 %). Na Pomurskem območju je tudi nizek odstotek strokovnih delavcev (3 %) in vseh zaposlenih (5 %) v primerjavi s Slovenijo.

Peračunano na 1000 prebivalcev so z zaposlenimi najbolj zasedeni na Goriškem (0,71). Najmanj knjižničnih delavcev na 1000 potencialnih uporabnikov pa imajo na Pomurskem (0,45), Štajerskem (0,48) in na Spodnjepodravskem območju (0,49).

V letu 2009 so za izvajanje dejavnosti posebnih nalog dobile največ sredstev OOK Ljubljana in Novo mesto, najmanj pa Koper, Nova Gorica in Ravne (8 % od skupne vsote 877.000 EUR proračunskih sredstev Ministrstva za kulturo) (Slika 8). Glede na stopnjo razvitosti knjižnične dejavnosti na območjih med prejemniki najvišjih vsot niso OOK, kjer se kažejo najnižji kazalniki razvitosti (Spodnjepodravsko, Koroško, Pomursko in Štajersko območje), saj je razdelitev sredstev vezana na kvaliteto programa posamezne OOK.

Primerjava med stopnjo registrirane brezposelnosti in doseganji standardov kot strokovnih priporočil za učinkovito organiziranje javne splošne knjižnične dejavnosti kaže, da je na območjih, kjer je večja stopnja brezposelnosti, večji razkorak med stanjem knjižnične dejavnosti in priporočili standardov. Zemljevid brezposelnosti po slovenskih občinah kaže največji odstotek brezposelnosti v vzhodni Sloveniji, kjer so vsa knjižnična območja, ki se pri večini relativnih kazalnikov stanja knjižnične dejavnosti kažejo z najnižjimi vrednostmi

Slika 8: Razrez sredstev OOK za izvajanje posebnih nalog OOK v letu 2009

(Spodnjepodravsko, Pomursko, Koroško, Štajersko). In obratno, na zahodu Slovenije so relativni kazalniki najvišji. Glede absolutnih vrednosti prednjači Osrednjeslovensko območje, kjer je v večini občin v letu 2009 brezposelnost pod slovenskim povprečjem (6,7 %).

10 Zaključek

Iz pridobljenih podatkov Statističnega urada Republike Slovenije in Centra za razvoj knjižničarstva pri Narodni in univerzitetni knjižnici ter narejenih izračunov po območjih lahko ugotovimo, da so razlike med razvitostjo knjižničnih območij velike. Potencialni uporabniki imajo bolje razvito knjižnično dejavnost na Goriškem območju, medtem ko so izračuni pokazali odstopanja navzdol za splošne knjižnice na Spodnjepodravskem, Pomurskem, Koroškem in Štajerskem območju. Na območjih, kjer je visoka stopnja brezposelnosti in nizek BDP, so tudi nizke vrednosti stanja knjižnične dejavnosti. Na podlagi primerjave pridobljenih podatkov lahko zaključimo, da socialno-ekonomski položaj določenih statističnih regij zagotovo vpliva na stanje in razvitost knjižničnih območij.

Pri analizi podatkov smo prišli do naslednjih ugotovitev in predlogov, in sicer da:

- je za primerjavo območij potrebno upoštevati različne vrednosti in izračune ter dejavnike;
- bo potrebno poiskati načine za izboljšanje stanja na slabše razvitih območjih;

- je potrebno posodobiti zemljevid – karto osrednjih območnih knjižnic na SURS in pripadajočih preglednic, ker je od časa izdelave karte nastalo nekaj novih občin;
- so podatki o BDP na prebivalca objavljeni z velikim časovnim zamikom in zato zastareli (dve leti), tako da BDP za leto 2009 ni ravno pokazatelj vpliva na stanje knjižnične dejavnosti po knjižničnih območjih;
- je na področjih z večjo brezposelnostjo slabše stanje knjižnične dejavnosti;
- nova sistemska ureditev daje OOK malo vpliva za dvig knjižnične dejavnosti, saj je sredstev premalo;
- bo stanje potrebno spremljati še naprej.

Navedeni viri

1. Bon, M., Karun, B. in Vodeb, G. (2010). *Izvajanje dejavnosti posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic – poročilo za obdobje 2007–2009*. Ljubljana: NUK. Pridobljeno 3. 2. 2011 s spletne strani <http://cezar.nuk.uni-lj.si/ook/>
2. IFLA/UNESCO Manifest o splošnih knjižnicah. (2002). V *Splošne knjižnice: IFLA/UNESCO standardi za splošne knjižnice* (str. 69–71). Ljubljana: NUK.
3. Karun B. in Kodrič - Dačić, E. (2007). *Izvajanje koordinacije in posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic v obdobju 2003–2006*. Ljubljana: NUK. Pridobljeno 20. 8. 2011 s spletne strani: <http://cezar.nuk.uni-lj.si/ook/>
4. Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah. (2003). *Uradni list RS*, št. 88.
5. Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. (2003). *Uradni list RS*, št. 73.
6. Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. (2008). *Uradni list RS*, št. 70.
7. *Standardi za splošne knjižnice (za obdobje od 1. maja 2005 do 30. aprila 2015)*. (2005). Ljubljana: RS, Nacionalni svet za knjižnično dejavnost.
8. *Splošne knjižnice: IFLA/UNESCO standardi za splošne knjižnice*. (2002). Ljubljana: NUK.
9. Zakon o javnih financah (ZJF). (1999). *Uradni list RS*, št. 79.
10. Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87.

Milena Bon, bibliotekarska specialistka, je koordinatorica izvajanja posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic v Centru za razvoj knjižnic, Narodna in univerzitetna knjižnica.

Naslov: Turjaška 1, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: milena.bon@nuk.uni-lj.si